

Nr 166.

Av herr **Olsson, Oscar**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående kristendomsundervisningen i folkskolor och seminarier m. m. i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner nr 204 och 205.

I Kungl. Maj:ts propositioner nr 204 och 205 till innevarande års Riksdag (angående utvidgande av överstyrelsen för rikets allmänna läroverk till en överstyrelse för skolväsendet i riket och angående ökade anslag till folkskoleseminarierna m. m.) har stor uppmärksamhet ägnats åt kristendomsundervisningen i seminarierna och delvis även i folkskolorna samt kyrkans ställning till denna undervisning. Det har under den offentliga diskussionen från något håll anmärkts som en brist vid framläggandet av förslaget till seminariernas reformerande, att inte samtidigt kursplanen för folkskolan framlagts. Med hänsyn till den stora meningsskiljaktighet, som råder beträffande kristendomsundervisningens ställning i våra skolor, och den dominerande ställning ämnet enligt kommitténs förslag fortfarande skall intaga på seminariernas undervisningsplan, blir denna brist i synnerhet kännbar vid studiet av den föreslagna seminariekursen i kristendom. (Folkundervisningskommitténs betänkande I, band 1, sid. 581—583, motiverad sid. 154—159 samma band och sid. 42—54 i band 2, vilken motivering delvis refereras i de båda här ifrågavarande propositionerna).

Emellertid framgår det tydligt nog av de kungliga propositionerna, särskilt 11:te avdelningen i nr 204 (sid. 114—126) och 5:te avdelningen i nr 205 (sid. 154—171), att fortfarande stor vikt skall läggas på »renlärighet» i överensstämmelse med statskyrkans åskådningar, i vilket syfte kyrkan skall utrustas med starka garantier för sitt fortsatta inflytande på kristendomsundervisningens bedrivande i folkskola och seminarium. De allmännast överklagade missförhållandena i vårt folkundervisningsväsen komma således att i stort sett kvarstå orubbade.

Från alla håll komma klagomål mot kristendomsundervisningen, sådan den nu bedrivs i folkskolorna. För den ene är denna undervisning inte nog bibeltrogen, för den andre kommer den i strid med förnuftets och vetenskapens vittnesbörd; en spårar förflackande »modernism», en annan dödande bokstavsträldom och dogmtro o. s. v. I ett fall tyckas alla de klagande vara ense: däri, att föräldrarnas samvetsfrihet kränkes genom den nuvarande kristendomsundervisningen. Och här i landet skulle ju ingen ha rätt »att någons samvete tvinga eller tvinga låta»!

Enda sättet att nå den fulla samvets- och religionsfriheten torde vara att gå de vägar, som anvisats dels av Andra kammaren genom dess beslut av den 8 maj 1909, då den med 115 röster mot 98 biföll väckt motion (nr 217), vari hemställdes om skrivelse med anhållan, att »det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa en allsidig utredning om och på vad sätt det nuvarande sambandet mellan kyrkan och staten lämpligen må varda upplöst samt till Riksdagen inkomma med de förslag, vartill denna utredning må giva anledning», dels av herr Knut Kjellberg i hans motion i Andra kammaren nr 291 vid 1911 års riksdag, i vilken han vill ersätta den nuvarande kristendomsundervisningen med en objektiv historisk undervisning i religionskunskap.

Den stora majoriteten i Andra kammaren mot herr Kjellbergs motion tyder emellertid på att betänkligheterna ännu äro för stora för att man på den vägen skall komma fram till religions- och samvetsfriheten inom den närmaste framtiden. Men en annan väg torde finnas, som, om den inte för till full religionsfrihet, dock undanröjer de svåraste missförhållandena för närvarande.

Under debatten om herr Kjellbergs motion betonade nuvarande statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, herr Fridtjuv Berg, liksom biskop v. Schéele nödvändigheten av att i skolan meddelades undervisning i *kristendom*, inte i kristendomskunskap eller religionskunskap. Nu torde man väl nödgas medgiva, att kristendom och svenska kyrkans lära inte äro alldeles synonyma begrepp, och för statsmakterna torde det ovedersägligen vara av större betydelse att — om möjligt — få till stånd en kristendomsundervisning, som inte kränker någons samvetsfrihet, än att få meddelat en undervisning i svenska kyrkans lära, om vilken f. n. tyckes råda den allra största meningsskiljaktighet t. o. m. bland kyrkans tjänare. Så länge kristendomsundervisningen i skolan sysslar med kyrkans dogmer, kommer den aldrig att ens kunna tillfredsställa alla de olika riktningarna inom statskyrkan själv, än mindre de utanför stående. Trots de garantier den nu gällande seminariestadgan ger för utbildande av rättrogna lärare, tyckes frågan om upprättande av privata folkskoleseminarier »på kristlig grund»

vara synnerligen aktuell. Statens seminarier stå således inte på kristlig grund! Snart få vi väl också höra talas om seminarier »på kristlig grund» för vart och ett av de olika trossamfundet utanför statskyrkan.

Resultaten av den kristendomsundervisning, särskilt i barnskolorna, som avsett att ge inblick i den »rätta» kristliga »trosläran», har dock varit allt annat än uppmuntrande. Synnerligen beaktansvärt är det uttalande av rektor L. M. Wærn, som citeras i herr Kjellbergs ovan nämnda motion: »Kristendoms-kunskapen intager hos oss en högt privilegierad ställning såsom läroämne. Den möter de unga från första stunden de inträda i skolan och ledsagar dem genom alla dess klasser; den fullföljes därefter med största intensitet i konfirmationsskolan. I folkskolan och folkskolelärarseminarierna är kristendoms-kunskapen det stora dominerande huvudämnet, och i överensstämmelse med gällande föreskrifter ägna de skolvårdande myndigheterna detta ämne en särskild omsorg och tillsyn. Det oaktat bliva resultaten av kristendomsundervisningen icke blott otillfredsställande, utan fastmer sådana, att man kan ha skäl ifrågasätta, om ej hela det intensiva arbetet är förspilld möda. Hur är det möjligt, att vårt folk inom stora lager ännu kan vara så rätt, så vilt, så fullständigt oberört av allt vad kristlig anda heter, då det i flera århundraden varit föremål för kyrkans uppfostran, och då vi nu redan i 60 år hava haft en obligatorisk folkundervisning, inom vilken den kristna religionsläran spelar huvudrollen. Var ligger felet? Det är en fråga, som med all rätt må riktas till målsmännen för den anstalt, som är satt att vara en vårdare av folkets högsta livsintressen». Under debatten påpekades visserligen, att kristendomsundervisningen inte var grunden till denna råhet, ett tämligen onödigt försvar, då något sådant aldrig påstått. Vad som påstås är, att det intensiva arbetet tycks vara förspilld möda, och att det således torde finnas något fel i kyrkans och skolans religiösa och moraliska uppfostran.

Första villkoret för att kristendomsundervisningen skall kunna uppnå det med densamma avsedda resultatet är, att lärjungarna med verklig glädje gå till dessa lektioner, således få ett levande intresse för vad som då meddelas. Detta är ju ett önskemål, som uppställs även för alla andra ämnen, men för intet torde det vara viktigare än för kristendomsundervisningen, så länge med denna avses något annat och mera än ett objektivt meddelande av kunskap. Det är helt enkelt ett ofrånkomligt krav, om läraren skall nå fram till att hos lärjungen utveckla ett religiöst sinnelag.

Även ämnets mest intresserade målsmän måste erkänna, att ett sådant sinnelag *inte* kan åstadkommas genom än så samvetsgrant inlärande av skolläxor. I *detta* ämne kan man komma till den kunskap, som är nödvändig för ett fruktbart tillägnande av de djupast liggande sanningarna, endast

genom fullt frivilligt arbete, och varje tvång och tryck kan här åstadkomma obotlig eller åtminstone svårbotlig skada. En vanlig uppfattning även bland svenska kyrkans prästerskap är, att redan barnen måste lära »de heliga sanningarna» — även om de på sin utvecklingsståndpunkt inte kunna ha någon riktig eller ens redig uppfattning av dem — emedan de sedan i livet, då de bättre förstå dem, ha ett gott stöd av vad som under barnåren säkert nöts in i deras minne. Man betänker då inte, att även om detta kan vara sant för *en* persons vidkommande, det samtidigt väl finnes tio, som tack vare denna pedagogiska princip få en väl stadgad avoghet mot att, sedan de sluppit ur skolan, vidare syssla med dessa kunskapens frukter, som redan från första början befunnits så onjutbara. En betydligt säkrare väg vore väl ändå att låta kristendomstimmarna i barnskolan bli rena uppbyggelsestimmor, skolans ljusaste minnen, som även sedan locka till sysslade med de religiösa frågorna.

Men sådana timmar tåla inte läxläsning eller läxförhör, inte ens efter »en för barnens ståndpunkt avpassad kristen tros- och sedelära» i stället för den nuvarande katekesutvecklingen. Naturligtvis är det inte så stor fara med de »snälla och flitiga» barnen, men det vore kanske inte ur vägen att även söka ingjuta ett religiöst sinne hos de »elaka och lata», vilka ju inte alltid lära befinna sig i avgjord minoritet i klasserna. För övrigt kan en »kristen tros- och sedelära» ej undgå att syssla med de kristna grunddogmerna, således metafysiska spekulationer, som inte kunna undgå att åstadkomma en hopplös förvirring i barnasinnets uppfattning av de religiösa sanningarna. Inlärandet av de för barnen fullkomligt meningslösa åskådningarna om treenigheten, sakramenten och annat, som ligger högt över deras nivå, men som de måste tillägna sig som en läpparnas bekännelse, finner inte ens stöd i den vanliga frasen, varmed man försvarar så mycket ofog på detta område: att »de äro avpassade efter barnens uppfattningsförmåga». De bidraga emellertid tillika med den sålunda »avpassade» uppfattningen i andra stycken (t. ex. framställningen av den mosaiska skapelse läran) att avtrubba barnens religiösa intresse för fortsatt sökande genom ett förtidigt avslutande i fast formulerade, för dem obegripliga sanningar. Bekännelsen blir på så sätt inte bara en vana utan en slentrian, som i många för att inte säga i de flesta fall stänger vägen för personliga religiösa erfarenheter genom att ständigt hänvisa på dessa mycket ofullständigt förstådda genom traditionen bevarade formuleringar i längesedan förflutna tiders uttryckssätt. Naturligtvis kan det inte undvikas, att barnen i sina religiösa föreställningar inlägga en god del materialism — det är på deras ståndpunkt en nödvändig förutsättning för att de skola kunna få *någon* uppfattning av dem — men att fastläsa dessa föreställningar i en dogmatisk form medför ovillkorligen i allt för många fall en

rätt så grov materialistisk uppfattning av de religiösa värdena (inte bara i fråga om t. ex. de religiösa belöningarna och straffen utan även i fråga om gudsbegreppet) hela livet igenom. Då härtill så lägges den stora mängd, som inte heller utanför kristendomsläxorna i skolorna får några som helst religiösa intressen, är det resultat, som framlägges i Wærns ovan citerade ord, knappt att förvåna sig över från kristlig synpunkt.

Alla de här påtalade svagheter i kristendomsundervisningen skulle i hög grad avhjälpas, om denna inskränktes till bibelläsning ett par, tre timmar i veckan. Om dessa timmar skulle ge barnen den djupa glädje med åtföljande intresse, som de i bästa fall skulle kunna skänka, ställa de stora fordringar både på läraren och på barnens mottaglighet. Därför få de inte vara så många i veckan, att fara uppstår för trötthet och liknöjdhet. Alla kristna äro ju — åtminstone i teorien — överens om att Jesu personlighet i evangelierna framträder i en sådan sanning och kraft, att ingen oförvillad människa kan undgå att gripas av den och att den kristna livsåskådningen just här framställles i en även för den enfaldige fullt påtaglig och tillfredsställande form. Om barnens lärare tillhållas att vid bibelläsningen avhålla sig från att ingå på teologiska meningsskiljaktigheter och i fria samtal med barnen över den lästa texten hjälpa dem till rätta med de rent mänskliga problem, som i så rikt mått behandlas, så vinnes därigenom i första hand att barnen få en god både religiös och moralisk grund att bygga sin livsuppfattning på. Och denna grund borde bli säkrare genom att folket redan från barndomen vänjes att med kärlek och intresse gå till bibeln direkt och fördjupa sig i den, än genom låt vara aldrig så trägna mänskliga utläggningar och funderingar över bibelns mening.

Men dessutom vunnit också något annat, även det synnerligen värdefullt. Alla de, som klaga över samvetstvånget med den nuvarande kristendomsundervisningen, skulle i stort sett bli tillfredsställda. Då hela kristendomsundervisningen bestode i läsning av evangelierna och den uppbyggelse, som kunde hämtas ur dem och samtal över dem, skulle de, som älska kalla sig »bibeltroende», ej längre ha något att beklaga sig över. »Fritänkarna» ha nog inte heller så mycket att anmärka mot bibelläsning i skolorna, endast det dogmatiska framställningssättet undvikes. Naturligtvis finnes det många föräldrar, som fordra att deras barn skola få undervisning inte bara genom bibeln utan även i vad som för dem är »den rätta läran». Men de ha ju konfirmationsskolan att sända sina barn till omedelbart efter folkskolekursens inhämtande, om de äro statskyrkliga, sina söndagsskolor, om de äro frikyrkliga. Statskyrkans medlemmar kunna också genom en sådan reform få tillfälle att låta sina barn i konfirmationsskolan inhämta trosläran i dennas dogmatiska formulering av prästman, som helt delar deras uppfattning, utan att barnens uppfattning förut

kunnat bli i någon mån avvikande genom folkskollärarens möjligen olikartade framställning. En gammal, uppsplitande tvistefråga i vårt skolväsen skulle, om inte bli fullständigt löst, dock föras betydligt närmare sin lösning, åtminstone för folkskolans vidkommande.

Vad gamla testamentet beträffar kunde ju valda delar därav, så långt de äro nödvändiga för uppfattningen av evangelierna, sammanföras i en läsebok (ej läxbok) att under lärarens ledning läsas i klassen vid sidan om evangelierna.

I enlighet med den av kyrkoherde S. A. Fries i Stockholm framkastade tanken vore det nog lämpligast att låta kristendomsundervisningen i skolan börja, först då barnen fyllt 10 år. Förr kunna de svårigen tänkas ha nått den mognad, som torde böra förutsättas för en fruktbarande klassundervisning. Till dess barnen nått denna ålder, finge det bliva hemmens sak, om föräldrarna så ansåge lämpligt, att med barnen bringa de religiösa företeelserna på tal.

En förutsättning för att kristendomsundervisningen skall kunna få den betydelse, som här antytts, är *fullständig samvetsfrihet för läraren*. »För de frisinnade står samvetsfriheten såsom det religiösa livets förutsättning och villkor», har en statskyrkopräst nyligen skrivit. Denna uppfattning är väl ändå inte särskilt utmärkande för blott ett enda av våra politiska partier. Men för religiositetens skull i vårt land vore det säkerligen nyttigt, om den verkligen komme att tillämpas.

Med utgångspunkt från det här citerade uttalandet borde kristendoms-lärarnas samvetsfrihet vara ännu nödvändigare än övriga medborgargrupper. Den mycket vanliga invändningen, att en ansvarsmedveten person inte ger sig till kristendomslärare utan att vara säker på att hans religiösa övertygelse står i överensstämmelse med den svenska kyrkans bekännelse, tyder snarare på en grund och ytlig religiositet än på motsatsen. Den röjer nämligen, att vederbörande slagit sig till ro med en tidigt »färdig» åskådning i livets viktigaste frågor, som för den djupare religiöse bli allvarigare och outgrundligare för varje år av hans liv och därför göra honom allt obenägnare för domslut över andra. De bekännelsetrognas fras om nödvändigheten »att ha något fast att hålla sig till» blir ofta ett bevis på synnerligen väl rotad hednisk materialism, invävd i kristen åskådning eller kristna talesätt.

För övrigt har faktiskt kravet på bekännelsetrohet i stor utsträckning uppgivits både för kristendomslärare och t. o. m. präster i statskyrkan. Det är nämligen inte bara teologie professorer, som i detta fall representera den ofta påtalade »moderna teologien». T. o. m. en av svenska kyrkans högst uppsatte tjänare, biskop Personne i Linköping, har förklarat,

och det i sitt herdebrev: »Jag anser bibeln, men icke bekännelseskriterierna, böra vara den egentliga normen för min teologiska åskådning och trosuppfattning». Och i samma herdebrev behandlas »Symbolum Athanasianum», försoningsläran och läran om de yttersta tingen på ett sätt, som alls inte står i överensstämmelse med den svenska kyrkans bekännelse. Då en sådan åskådning kan tolereras för en biskop, bör den också vara tillåten för kyrkans övriga tjänare liksom för kristendomsläraryrarna. Men i och med detsamma uppgives bekännelsetvånget i en utsträckning, som tyder på att man bör gå ännu ett steg längre än departementschefen, då han föreslår som villkor för inträde i seminarium, att sökande skall vara »medlem av svenska kyrkan» i överensstämmelse med den av Andra kammaren år 1910 intagna ståndpunkten.

»Bekänna den rena evangeliska läran» är så pass mångtydigt, att det religiösa livet i landet säkerligen inte skulle förlora på att grundlagen i det avseendet ändrades och religionsfriheten utsträcktes även till prästerna eller åtminstone till kristendomsläraryrarna. En from baptist eller annan »läsare» och en av varm religiositet genomträngd »fritänkare» äro säkert lika mycket ägnade att lägga grunden till en religiös och etisk livsåskådning hos ungdomen som en mer eller mindre rättrogen bekännare av den rena evangeliska läran.

Kravet på att kristendomsläraryrarna böra vara verkligt religiösa personligheter står naturligtvis fast trots de ovan gjorda medgivandena, åtminstone så länge inte en objektiv religionsundervisning får ersätta kristendomsundervisningen. Men inga som helst garantier för personlig religiositet kunna vinnas genom lagbestämmelser. Ett litande till de juridiska garantierna, liksom till religiöst samvetstväng över huvud, förråder också en något vacklande tro på religionens egen inneboende makt. Som kyrkoherde Stadener skriver i annat sammanhang i sina »kyrkopolitiska riktlinjer» om dem, »som visa böjelse att kräva lagbud och straff såsom stöd för religionen»: »De äro icke främmande för rädslan att religionen kunde gå under, om den lämnades utan stöd av lagens arm.» Andra kammarens tillfälliga utskott, som vid 1910 års riksdag behandlade frågan om villkoret att hava begått Herrens nattvard för inträde i seminarium, gav nog fullt riktigt anvisningen på de enda möjliga garantierna i sitt utlåtande: »De garantier för den rena evangeliska lärans ställning i seminarier och folkskolor, som grundlagen gjorde nödvändiga, låge framför allt i statens makt över själva undervisningen i kristendom inom dessa läroanstalter, och denna undervisning medförde för var och en, som sökte inträde i ett seminarium, förpliktelsen, att göra upp med sitt eget sam-

vete, huruvida han kunde och ville först i seminariet mottaga och sedan såsom lärare själv meddela sådan undervisning».

Med en omläggning av kristendomsundervisningen i folkskolan på sätt, som jag förut i motionen antytt, bleve åtminstone för folkskolläraren grundlagens krav rörande den rena evangeliska läran onödigt. I folkskolan skulle man ju ha att göra med biblisk kristendomsundervisning utan att ingå på de olika bekännelserna. Det kunde också sättas i fråga, om inte kristendomsundervisningen i realskolor och kommunala mellanskolor skulle kunna bedrivas på samma sätt, som här föreslagits för folkskolorna. Och då skulle ju på sin höjd för gymnasiernas och seminariernas kristendoms lärare behöva kvarstå bestämmelsen om att tillhöra den svenska kyrkan, ehuru jag inte kan förstå, att inte den fulla religionsfriheten också utan fara skulle kunna utsträckas till dem, varigenom de i regeringsformens 28:de paragraf införda begränsningar för svenska medborgares religionsfrihet helt skulle kunna borttagas. I skollagarna för olika undervisningsanstalter skulle i stället kunna införas bestämmelser, som förhindrade agitation för katolicism eller icke kristen religionsbekännelse, såvida verkligen fara härför kan anses föreligga, om renlärighetsvillkoret för kristendoms lärare faller bort, vilket ju åtskilliga präster och kristendoms lärare tyckas frukta. Även med denna fullkomliga religionsfrihet skulle enbart skyldigheten att undervisa i kristendom för varje kristendoms lärare medföra »förpliktelsen att göra upp med sitt eget samvete, huruvida han kunde och ville såsom lärare meddela sådan undervisning». Och någon annan *verklig* garanti för lärarens kristliga sinnelag kommer ändå alltid att bli omöjlig, alla lagparagrafer till trots. Därför vore det säkerligen en kristen stat värdigare att inte sätta sin lit till lagparagraferna. För att i vårt land komma dithän, är det emellertid nödvändigt att först få till stånd en grundlagsändring, varom jag ämnar framlägga förslag i annan motion.

En följd av bifall till min framställning om kristendomsundervisningens omläggning i folkskolan skulle också bli en omläggning av den i den kungl. propositionen föreslagna kristendoms kursen i seminarierna. Den dogmatiska delen av denna skulle i hög grad kunna inskränkas, om inte rentav bortfalla genom att det huvudsakliga av den kristna dogmatiken meddelades i samband med undervisningen i kyrkohistoria. Därigenom skulle åtminstone en veckotimme av den på läsordningen upptagna tiden för kristendomsundervisningen i var och en av seminariets tre högsta klasser kunna inbesparas, en sak av synnerligen stor betydelse på grund av den stora svårighet, som ändå kommer att föreligga för ett vederbörligt tillgodoseende av de ämnen, som fått åt sig tillmätt ett för knappt timantal.

Dessutom skulle en omläggning av kristendomsundervisningen i den riktning jag här föreslagit onödiggöras den påtänkta sakkunnignämnden för granskning av läroböcker i kristendoms-kunskap, som kunna förekomma till användning i folkskolan och dess överbyggnader.

På grund av vad jag sålunda anfört hemställer jag, att Riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla:

att Kungl. Maj:t vid det slutliga fastställandet av kursplanen i kristendom för seminarierna täcktes bestämma densamma med hänsyn till att kristendomsundervisningen i folkskolan bör meddelas i form av bibelläsning två à tre timmar i veckan, varvid inga hemläxor få förekomma och utom bibeln inga andra läroböcker få användas än en läsebok med berättelser ur Gamla testamentet,

och att den ifrågasatta sakkunnignämnden för granskning av läroböcker i kristendoms-kunskap, som kunna förekomma till användning i folkskolan och dess överbyggnader, icke måtte komma till stånd.

Stockholm den 30 april 1913.

Oscar Olsson.